

1739) és a filozófiai regény között (melynek a *Lettres persanes* a prototípusa), miközben látványos példát kínál a két regénytípus és a családi levél szintézisére.

TÜSKÉS GÁBOR

Anne Marie Louise d'ORLÉANS, duchesse de MONTPENSIER. *Mémoires.* Dirigé par Jean GARAPON. 2 vol. Paris: Honoré Champion, 2020. 1459.

A közelmúltban jelent meg Jean Garapon, a Nantes-i Egyetem Irodalomtudományi Intézetének professor emeritus tanára gondozásában a klasszikus francia memoáriróadalom egyik remeke, Mademoiselle de Montpensier terjedelmes emlékiratának kritikai kiadása. Jean Garapon a 17–18. századi francia irodalom történetének elismert szakembere, és elsősorban a francia memoáriróadalom jellegzetességeit kutatja. Doktori disszertációját és habilitációját egyaránt Mademoiselle de Montpensier 17. századi emlékirónő életének és munkásságának szentelte. A műfajt régóta kutató Garapon professzor a klasszikus francia irodalom e híres emlékiratának újbóli tudományos kiadásával nemcsak a francia irodalomtörténet egyik régi adósságát törleszti – mivel a 19. század óta nem történt kísérlet annak újbóli kiadására –, hanem újból fel is felel és átértelmezi a 17. századi francia memoáriróadalom e fontos szövegét.

Mielőtt e műről szólnánk, röviden érdemes feleleveníteni a szerző, Anne Marie Louise d'Orléans (1627–1693) – XIV. Lajos unokatestvére, más néven Mademoiselle de Montpensier vagy Grande Mademoiselle – életét. Ez utóbbi ragadványnevét apjától – Gaston de France-tól (Grand Monsieur), a Napkirály fivéréntől – örökölte, anyja pedig a Montpensier hercegnője címet hagyta rá. A fiatal hercegnő a Fronde francia polgárháborús időszakában aktívan részt vett a királyellenes mozgalomban. Az emlékiratainak keletkezése szintén a Fronde időszakig nyúlik vissza, amelynek végén (1652) a lázadó hercegek – köztük Mademoiselle de Montpensier – száműzetésbe kényszerültek, ahol memoárjaik megírásával próbálták saját történelmi igazságukat bemutatni. Az előkelő származású és a kor elvárásaival dacoló nagyvilági hercegnő a művészet és az irodalom világába menekült. Memoárjai előrevetítik

Saint-Simonéit (aki rendelkezett a hiteles eredeti szöveg egy másolatával), és a hivatalos francia királyi történetírást, illetve a XIV. Lajos neve alatt megjelent memoárok ellenpontját képezik. A mű merészen hajlik az önéletírás és az intim napló irányába is. Sokat merített Marguerite de Valois memoárjaiból, valamint Szent Ágoston *Vallomásainak* új fordításából is. Munkájában feleleveníti a hajdani párizsi arisztokraták társadalmi életét, amely később ihletőleg hatott Saint-Simonra, Balzacra vagy Proustra is. A történeti események kronológiája mellett nyitott a mindennapok történelmének újszerű ábrázolására is. A mű kiválóan ábrázolja egy korabeli hercegnő lelkivilágát, akit politikai és érzelmi szinten is kudarcra ítélt a sors. Más irodalmi műfajok (tragédia, regény) hatásai szintén tetten érhetők a szövegben. Irodalmi hatása megmutatkozik számos olyan nagy hatású francia emlékiró, mint például Chateaubriand műveiben is.

Mademoiselle de Montpensier emlékiratainak számos kézírata maradt fent, amelyek közül a legértékesebbek a szerző autográf kézíratai, amelyek a párizsi Bibliothèque Nationale de France kézírattárában vannak (Ms. fr. 6698–6699.). Ezen kívül több másolat is megtalálható, nemcsak a már említett nemzeti könyvtár gyűjteményében, hanem az Archives Diplomatiques (az itt található kézirat Saint-Simon herceg saját példánya volt!), a Bibliothèque Mazarine és a British Museum becses kézíratai között is. Ezen kívül a műnek számos nyomtatott kiadása is megjelent a 18. század elejétől egészen napjainkig, bár a legutóbbi kiadások csak igen töredékes és filológiai jegyzetektől mentes, úgynevezett népszerű irodalmi sorozatokban (például a *Mercure de France* *Le temps retrouvé* című sorozata) láttak napvilágot. Az első kritikainak nevezhető kiadás Alphonse Chéruel gondozásában jelent meg 1859 és 1860 között, amelynek központozási problémái és az alapvető fontosságú jegyzetek hiánya miatt már régóta szükségesnek látszott egy új tudományos kiadás elkészítése. Garapon professzor szövegkiadása Mademoiselle de Montpensier eredeti saját kezű kéziratát figyelembe véve, az irodalomtörténeti és történeti kutatások legújabb eredményeit tükröző, széles nemzetközi kitekintést nyújtó magyarázó és filológiai jegyzetapparátussal ellátva készült. A tudományos kiadó hozzáadott értéke nemcsak a szöveg megértésé-

ben segít, hanem a mai olvasó számára is támpontokat ad, amelyek segítségével könnyebben tudja történelmi kontextusba helyezni az emlékiró által leírt eseményeket. Jean Garapon bevezető tanulmányában meggyőzően mutatja be a kézirat keletkezésének különböző fázisait, amelyek rendkívül eltérő stílusú szövegeket eredményeztek. Ez alapján Mademoiselle de Montpensier emlékiratait négy fontosabb részre oszthatjuk. Az első rész a Fronde utáni időszakban keletkezett, és 1652-ig meséli el a történeteket. Ezt követi az első rész folytatása (1652–1660), amelyet a szöveg utalásai szerint a hercegnő a száműzetésből visszatérve a királyi udvarban írhatott. A második részben – amely logikai sorrendben a harmadik résznek felel meg – a mű a hercegnő Lauzun márki iránti szerelmi érzelmei hatására magánjellegű írássá válik, míg a harmadik részben az 1676-tól 1688-ig tartó időszak eseményeiről beszámolva ismét tárgyilagos, naplószerű stílusú elbeszélést olvashatunk.

A sokoldalú mű érdekes módon meséli a királyok és hercegek társaságában szocializálódott nagyvilági hölgy élettörténetét, amelyben keverednek a politikai intrikák az udvari pletykákkal, a szerelmi kalandok a világtörténelmi eseményekkel. A mű a legváltozatosabb információk tárházát nyújtja a 17. század második felének francia történelmében elmélyülni kívánó kutatók számára. A műben érdekes magyar történelmi vonatkozású adatokat is találhatunk, hiszen a későbbi törökellenes visszafoglaló háborúk fővezérével, V. Lotaringiai Károly herceggel is szoros kapcsolatban állt a szerző. Míután Károly herceg trónörökössé vált, a francia királyi udvarban tervezgetni kezdték a házasságát, és olyan neves arisztokrata hölgyekkel szeretették volna összeházasítani, mint például Mancini Máriaával, Mazarin bíboros unokahúgával, Orléans-i Margittal, és végül, de nem utolsósorban de Montpensier kisasszonnyal. Végül Nemours-i Mária esett a herceg választása, akivel még névleges házassági szerződést is kötött 1661-ben, viszont a herceg és XIV. Lajos ellentéte miatt a frigy végül mégsem jött létre, és Lotaringiai Károly élete végéig a Napkirály esküdt ellensége maradt. E történet is jól mutatja, hogy a Mademoiselle de Montpensier-hoz hasonló ambiciózus, uralkodói szerepre vágyó hercegnők sorsa is mennyire a kor politikai változásainak függvénye volt.

Mademoiselle de Montpensier emlékiratainak új kritikai kiadásával a 17. századi emlékirók egyik központi figurájának szakavatott jegyzetekkel, magyarázatokkal ellátott életműve vált elérhetővé. A kiadványt forrásjegyzék, részletes tematikai egységekre bontott bibliográfia és hasznos személy- és helynevekre vonatkozó mutatók teszik teljessé. A tudományos kiadó egyik alapelve volt, hogy a mai kor olvasója számára is élvezhető legyen a szöveg, ezért az emlékirat archaikus nyelvét igyekezett a korszerű francia nyelvhez igazítani anélkül, hogy az eredeti szöveg értéke csorbult volna, vagy a klasszikus francia nyelvezet veszített volna eredetiségéből. A 21. század olvasói számára Garapon professzor a nehezen érthető kifejezések értelmének megfejtésére egy ügyes kis glosszáriumot is készített, amelyben a gyakrabban előforduló 17. századi francia szavaknak és kifejezéseknek tömör magyarázatát nyújtja. A két vastos kötet így nemcsak a szakavatott irodalomtörténészek vagy történészek számára lehet hasznos kézikönyv, hanem az egyetemi hallgatóság és az irodalomkedvelő művelt nagyközönség is örömet lelhet az olvasásában.

TÓTH FERENC

Audrey LEMESLE. *Eugène Ionesco en ses réécritures: (Le travail de la répétition).* Paris: Honoré Champion, 2018. 632.

Audrey Lemesle *Eugène Ionesco en ses réécritures* című doktori dolgozata, amely Louis Forest en Lettres de la Chancellerie des Universités de Paris díjat nyert, az Honoré Champion Kiadónál jelent meg. A disszertáció szerint az újírást Ionesco írásmódjának és esztétikájának központi eleme. A szerző szerint *A kopasz énekesnő* című darab azért a legfontosabb korai műve a drámaírónak, mert egyrészt tanúsítja elképzelését az emberi kapcsolatokról, másrészt pedig bevezeti írói gyakorlatát, az újírást, amely végig megmarad az életműben, egészen az utolsó, a végrendelkező *Utazások a holtaknál (Voyages chez les morts)* című művéig. Szerinte az újírást gyakorlata egybefogja az egész életművet, és éppúgy jellemzi a drámákat, mint a prózai írásokat. Ráadásul szakaszokra is oszthatjuk az újírást